

VOORTGANG VAN EEN NIEUWE ROUTE

MONITOR EN EVALUATIE PILOT ONDERBOUWKLAS PRO-
VMBO

TUSSENRAPPORT

seo • economisch onderzoek

AUTEURS

EMINA VAN DEN BERG (SEO ECONOMISCH ONDERZOEK)
EVA VONCKEN (BUREAU TURF)

IN OPDRACHT VAN

HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Samenvatting

De pilot onderbouwklas pro-vmbo kent twee tranches deelnemende scholen: 30 scholencombinaties die in schooljaar 2019-2020 zijn gestart en vijf scholencombinatie die in schooljaar 2021-2022 zijn toegelaten. Van de eerste tranche zijn vier scholen om verschillende redenen gestopt. De overige scholen zijn nog steeds erg enthousiast over de onderbouwklas, vooral vanwege de kansen die het leerlingen biedt.

De pilot onderbouwklas pro-vmbo

Van september 2019 tot mei 2024 wordt de pilot onderbouwklas pro-vmbo gemonitord en geëvalueerd. Deze pilot maakt het tijdelijk en formeel mogelijk voor pro- en vmbo-scholen om samen onderwijs te verzorgen voor leerlingen waarover twijfel bestaat wat de juiste plek voor hen is: praktijkonderwijs (pro) of vmbo met eventueel leerwegondersteuning (lwoo). Kenmerkend aan de pilot is dat:

- Leerlingen ingeschreven staan op de pro-school en beschikken over een toelaatbaarheidsverklaring (TLV);
- De pro-leerlingen maximaal 500 klokuren per schooljaar les mogen volgen op het vmbo, waarbij pro-leerlingen gezamenlijk met vmbo-leerlingen les mogen krijgen;
- In de onderbouwklas pro-vmbo gewerkt wordt aan de kerndoelen van de onderbouw vmbo-basis/kader;
- Er gecommuniceerd mag worden dat de school een onderbouwklas pro-vmbo aanbiedt (indien de pro-school geen vmbo-licentie heeft).

Doel van de monitor en evaluatie is om in kaart te brengen hoe de pilot wordt vormgegeven en na te gaan of deze vorm van maatwerk leidt tot een betere plek en meer kansen voor leerlingen op het snijvlak pro/vmbo.

De pilot kent twee tranches deelnemende scholen: 30 scholencombinaties die in schooljaar 2019-2020 zijn gestart en vijf scholencombinatie die in schooljaar 2021-2022 zijn toegelaten. Van de eerste tranche zijn inmiddels vier scholen om uiteenlopende redenen gestopt met de onderbouwklas pro/vmbo, waaronder het spaaklopen van de samenwerking met het vmbo.

Het verloop van de pilots

We zien in de pilot dat pro-scholen doorgaans de eerste stap zetten tot samenwerking met het vmbo. Soms is het een gezamenlijk initiatief. Een belangrijke reden om aan de pilot deel te nemen is het voorkomen dat leerlingen starten in een vmbo-basisklas en gaandeweg moeten doorstromen naar praktijkonderwijs. In het voorkomen van faalervaringen schuilt voor pro- en vmbo-scholen een gezamenlijk belang.

Een deel van de scholen had al ervaring met een ‘schakelklas-achtige’ constructie. Rond de pilot zijn overlegstructuren gevormd en zijn scholen gezamenlijk gaan nadenken over de inrichting van de pilotklas, vaak stap (lees: jaar) voor stap. Daarbij kiezen scholen, op grond van wat zij passend vinden voor hun leerlingen en wat praktisch haalbaar is, voor verschillende manieren van inrichten: meer of minder vmbo-vakken, les van een vmbo- of een pro-docent, op de praktijkonderwijs- of op de vmbo-locatie, individueel, in kleine groepjes of als klas en op het vmbo als aparte groep of gemengd met vmbo-leerlingen. Er is dus niet één recept voor de onderbouwklas.

Alle leerlingen in de pilot krijgen begeleiding, ook in het plannen, organiseren en huiswerk maken om te kunnen meedraaien op het vmbo. De mogelijkheden van de pilot worden benut, al zijn er weinig scholen die een driejarige

onderbouwklas hanteren. Tot nu toe hebben drie scholen daadwerkelijk leerlingen geplaatst in het derde jaar van de onderbouwklas, waarvan één school vanwege de afstemming op de start van de leerwerktrajecten in het vmbo. Veel andere scholen zijn nog zoekende naar de duur van de onderbouwklas, waarbij de keuze veelal is tussen twee of drie jaar. Los daarvan is er altijd sprake van maatwerk: zodra duidelijk is wat de beste plek is voor een leerling in het onderwijs, dan wordt daarop geanticipeerd.

Scholen willen leerlingen graag kansen bieden om op de juiste plek terecht te komen en te slagen. Voor deelname aan de onderbouwklas is er veelal een vorm van selectie, via (combinaties van) hardere en zachtere criteria. Het gaat vaak om leerlingen die het niveau cognitief aankunnen en meer leerkrachtnabijheid nodig hebben om de overstap naar het vmbo te kunnen maken.

Een wezenlijk element in de onderbouwklas is om een goede balans te vinden en de leerling vanuit de pro-setting, denkend vanuit de voorwaarden die nodig zijn om te slagen op het vmbo, voor te bereiden. De leerling vormt daarbij de maat der dingen. Soms kunnen leerlingen de lesstof van het vmbo wel aan, maar voelen ze zich beter in hun element op de kleinschalige setting van een pro-school. Niet zelden kiezen leerlingen en ouders gedurende de pilot daarom toch voor het pro.

Er lijkt een tendens naar een kortere duur van de onderbouwklas. Daarmee zijn er niet alleen leerlingen die de overstap maken naar de bovenbouw van het vmbo, maar ook leerlingen die al tijdens de onderbouw de overstap maken naar vmbo leerjaar 1 of 2. Er wordt tegelijkertijd nagedacht over hoe tegemoet te komen aan leerlingen die de overstap naar het vmbo niet maken, bijvoorbeeld door deze leerlingen versneld in de entree-route te plaatsen. Al met al ontstaat er op deze manier steeds meer maatwerk, waarbij helder is dat succes méér is dan ‘zo hoog mogelijk’ komen. Door de samenwerking worden de schotten tussen pro en vmbo minder hard, ook in de hoofden van docenten. De pilot bevordert wederzijds leren en pilotscholen staan open voor leren van elkaar.

De onderwijsloopbaan van de pilotleerlingen

Vanwege het ontbreken van een centrale registratie van de leerlingen op het niveau van de pilot, hebben nagenoeg alle deelnemende scholen individueel gegevens aangeleverd over hun deelnemende leerlingen met bijbehorende onderwijsloopbaan. De instroom in de pilot kent een vrij constant verloop bij de eerste tranche scholen van circa 300 leerlingen per jaar. Schommeling in de instroom kunnen worden verklaard doordat er over het algemeen bij scholen een scherper beeld is ontstaan van de doelgroep. De late start van de pilot in het eerste jaar bemoeilijkte een goede selectie. Tegelijkertijd neemt de bekendheid van de pilot toe, met name bij basisscholen in het voedingsgebied, maar ook bij ouders. De instroom bij drie van de vijf scholen uit tranche 2 is bekend. Dit betreft in totaal 41 leerlingen.

Van de instroomcohort 2019-2020 en 2020-2021 zat iets meer dan de helft van de leerlingen twee jaar in de onderbouwklas. Voor de andere helft is sneller duidelijker geworden van hun passende plek is. Voor het overgrote deel daarvan is dat het pro, ongeveer een derde van het totaal. Van het instroomcohort 2019-2020 heeft 10 procent van de totale instroom na pilotjaar 1 de overstap naar het vmbo gemaakt. Voor het instroomcohort 2020-2021 is dit 16 procent.

Voor instroomcohort 2019-2020 is ook na het tweede pilotjaar bekend waar de leerlingen zich in het onderwijs begeven. Ongeveer de helft zit op het pro (veelal leerjaar 3), een derde op het vmbo (veelal leerjaar 3) en 15 procent zit nog in de onderbouwklas. De vijf procent overige leerlingen zitten in het vso, volgen een route richting een entreeopleiding of zijn van de pilotschool af waardoor hun onderwijsloopbaan niet meer in beeld is.

Inhoudsopgave

Samenvatting		i	
1	Inleiding	1	
	1.1	De pilot onderbouwklas pro-vmbo	1
	1.2	Doel en aanpak van de monitor	1
	1.3	Leeswijzer	3
2	Het eerste jaar van de pilot	4	
	2.1	Het eerste jaar van de eerste tranche pilots	4
	2.2	Het eerste jaar van de tweede tranche pilots	7
3	Voortgang van de eerste tranche pilots	9	
	3.1	Veranderingen in de deelname aan de pilot	9
	3.2	Een jaar verder, wat is er veranderd?	10
	3.3	Inrichting van het tweede jaar van de onderbouwklas	10
	3.4	Voortgang van de samenwerking met het vmbo	10
	3.5	Succesfactoren en geleerde lessen	11
	3.6	Gesignaleerde knelpunten en observaties/dilemma's	12
4	Onderwijsloopbaan van de pilotleerlingen	14	
	4.1	Instroom in de onderbouwklas pro-vmbo	14
	4.2	Doorstroom na de onderbouwklas	15
Bijlage A	Interviewleidraad deelnemende pro-scholen tranche 1 in pilotjaar 2	17	
Bijlage B	Interviewleidraad pro-scholen tranche 2 in pilotjaar 1	18	
Bijlage C	Interviewleidraden vmbo-samenwerkingspartners tranche 1	20	
Bijlage D	Leerlingenformulier	22	

1 Inleiding

De pilot onderbouwklas pro-vmbo wordt van september 2019 tot mei 2024 gemonitord en geëvalueerd. In dit rapport wordt daarvan de tussenstand opgemaakt. Deze tussenstand is voornamelijk gebaseerd op gevoerde gesprekken met de contactpersonen van zowel de deelnemende pro- als vmbo-scholen.

1.1 De pilot onderbouwklas pro-vmbo

Praktijkonderwijs en vmbo zijn twee onderscheiden schoolsoorten. Het praktijkonderwijs (pro) kenmerkt zich door de inzet van zoveel mogelijk maatwerk voor leerlingen. Waar een leerling het beste op zijn of haar plek is, is niet altijd direct duidelijk. Het overlapgebied in de criteria voor pro en leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) is sinds het ontstaan van de zorgstructuur groot en neemt de laatste jaren toe tot ongeveer 50 procent (Eimers, 2016). Aan de andere kant is de doorstroom van pro-leerlingen naar het mbo, zowel niveau 1 als 2, de laatste jaren gestegen.

In tegenstelling tot het pro kennen andere schoolsoorten in het voortgezet onderwijs (vo) gemengde brugklassen om de kansen van leerlingen te bevorderen. Middels de pilot onderbouwklas pro-vmbo experimenteert het ministerie van OCW of een dergelijke brugklas in het pro tegemoetkomt aan de behoefte om (nog) meer maatwerk te en kansen te bieden. De gedachte achter de pilot is dat door te starten in het pro leerlingen ofwel op termijn kunnen doorstromen naar het vmbo ofwel hun route op het pro kunnen vervolgen. Op verschillende plekken in het land bestaat er al ervaring met soortgelijke schakel-/brugklassen in het pro. Nieuw aan de pilot is:

- Leerlingen die deelnemen aan de pilot staan ingeschreven op de pro-school en beschikken over een toelaatbaarheidsverklaring (TLV);
- Leerlingen die deelnemen aan de pilot mogen maximaal 500 klokuren per schooljaar les volgen op het vmbo, waarbij zij gezamenlijk met vmbo-leerlingen les mogen krijgen;
- Er mag naar buiten gecommuniceerd worden dat de school een onderbouwklas pro/vmbo aanbiedt (indien de pro-school geen vmbo-licentie heeft).

De pilot is in schooljaar 2019/2020 van start gegaan met een eerste tranche scholen. Daarvoor hadden 30 scholencombinaties van pro- en vmbo-scholen zich aangemeld. Omdat dit aantal overeenkomt met het maximale aantal toe te laten scholen, heeft er geen selectie plaatsgevonden. Medio 2020 is door het ministerie van OCW besloten om een tweede tranche scholen tot de pilot toe te laten. Ook in deze tweede tranche konden maximaal 30 scholencombinaties worden toegelaten. Vijf scholencombinaties hebben zich aangemeld voor de tweede tranche en zijn ook toegelaten. Dat betekent dat in totaal 35 scholencombinaties tot aan het schooljaar 2023-2024 een pro/vbo-onderbouwklas mogen starten.

1.2 Doel en aanpak van de monitor

Tussen september 2019 en mei 2024 wordt de pilot onderbouwklas pro-vmbo gemonitord en geëvalueerd in opdracht van het ministerie van OCW. Het doel van de monitor en evaluatie is om in kaart te brengen hoe de pilot

wordt vormgegeven en na te gaan of deze vorm van maatwerk leidt tot een betere plek en meer kansen voor leerlingen die zich op het snijvlak pro/vmbo begeven.

De probleemstelling voor het onderzoek luidt:

Hoe functioneren de brugklassen pro/vmbo als maatwerktraject voor pro-leerlingen in termen van bereik, invulling en resultaten? Welke factoren zijn daarop van invloed en welke (meer)waarde heeft de brugklas voor betrokken actoren (leerlingen en hun ouders, het onderwijs, pro-school, vmbo en het samenwerkingsverband)?

Om antwoord te geven op bovenstaande vragen worden/zijn diverse onderzoekstappen uitgevoerd. Deze onderzoekstappen zijn weergegeven in Tabel 1.1. Voorliggend rapport is gebaseerd op alle onderzoekstappen tot en met schooljaar 2021-2022. Dit betreft twee jaarlijks opvolgende interviews met de deelnemende pro-scholen van tranche 1, een eerste gegevensuitvraag van de onderwijsloopbaan van de deelnemende pilotleerlingen en interviews met de samenwerkende vmbo-partners. Voor tranche 2 heeft een eerste reeks interviews plaatsgevonden met de betreffende pro-scholen.

In het vervolg van het onderzoek zal met alle deelnemende pro-scholen uit tranche 1 nog een (update)gesprek plaatsvinden en zal er nog twee keer een gegevensuitvraag worden gedaan. Ook bij de pro-scholen uit tranche 2 zal een (update)gesprek worden gehouden en tevens alle betrokken vmbo-partners worden geïnterviewd. Tot slot zullen op een selectie van de deelnemende scholencombinaties uit tranche 1 en 2 in het laatste onderzoeksjaar schoolbezoeken plaatsvinden, waarin met meerdere betrokken bij de pilot gesproken zal worden.

Tabel 1.1 Onderzoekstappen gedurende de hele looptijd van het onderzoek (2019-2024)

		2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Eerste tranche	Pro-scholen					
	Vmbo-scholen					
Tweede tranche	Pro-scholen					
	Vmbo-scholen					

Gegevensuitvraag
onderwijsloopbaan
pilotleerlingen

Interviews met alle
deelnemende scholen

Interviews met de helft
van de deelnemende
scholen

Schoolbezoeken

1.3 Leeswijzer

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 beschrijft het eerste jaar van de pilot, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de 30 scholencombinaties uit het eerste tranche en de vijf scholencombinaties uit de tweede tranche die respectievelijk in schooljaar 2019-2020 en schooljaar 2021-2022 zijn toegelaten tot de pilot. Hoofdstuk 3 schetst een beeld van de verdere voortgang van de pilot bij de eerste tranche. Een weergave van de onderwijsloopbaan van de pilotleerlingen is opgenomen in hoofdstuk 4.

Omdat de pilot onderbouwklas pro/vmbo heet, wordt in deze rapportage de term onderbouwklas veel gebruikt. In de praktijk staat dat niet één op één voor een daadwerkelijke klas, maar kan het ook om groepen leerlingen of individuele leerlingen gaan.

2 Het eerste jaar van de pilot

Veel deelnemende scholen hadden al ervaring met de doorstroom van pro naar vmbo voorafgaand aan de start van de pilot. Desondanks zijn er verschillen waargenomen tussen scholen in gemaakte keuzes binnen de vormgeving van pilotjaar 1. De tweede tranche scholen vertoont geen opvallende afwijkende keuzes ten opzichte van de eerste tranche.

De pilot kent inmiddels twee tranches deelnemende scholen. In schooljaar 2019-2020 zijn 30 scholencombinaties toegelaten tot de pilot en in schooljaar 2021-2022 vijf aanvullende scholencombinaties. In dit hoofdstuk is uiteengezet hoe beide tranches het eerste pilotjaar hebben vormgegeven.

2.1 Het eerste jaar van de eerste tranche pilots

Het onderzoek naar de pilots is in schooljaar 2019-2020 gestart met het interviewen van de deelnemende pro-scholen. Van de 30 aangemelde scholencombinaties waren er 27 daadwerkelijk gestart in schooljaar 2019-2020. De uitkomsten van de interviews zijn uitgebreid beschreven in het rapport "Nieuwe route, nieuwe kansen?".¹ Hieronder zijn de belangrijkste bevindingen beknopt weergegeven.

Context en achtergrond van de pilot

Het initiatief voor de samenwerking met het vmbo voor deze pilot is meestal afkomstig van de pro-school. Bij een derde van de deelnemende scholen komt het initiatief van zowel de pro- als de vmbo-kant. Samenwerking met het vmbo bestond op nagenoeg alle pro-scholen, ook al voor deelname aan de pilot. Ook heeft een groot deel van de scholen al ervaring met vergelijkbare initiatieven gericht op de doorstroom naar het vmbo, al dan niet in georganiseerd groepsverband. Veel genoemde redenen om aan de pilot deel te nemen zijn het voorkomen van 'afstroom' uit het vmbo, het beter kunnen bedienen van een doelgroep voor wie aanbod ontbrak en kansen bieden aan pro-leerlingen.

Bereik en selectie

Aan de pilot deden in schooljaar 2019-2020 263 leerlingen mee op 22 scholen. Twee scholen waren (nog) niet met leerlingen gestart en bij de overige drie scholen is het leerlingaantal onduidelijk/onbekend. De leerlingaantallen per pilotschool lopen uiteen van één enkele leerling tot een school die alle 42 (3x14) leerlingen in het eerste jaar van pro als 'pilotleerlingen' beschouwt. De pilotscholen hanteren hierbij verschillende strategieën: van een ruime(re) groep plaatsen en -bij wijze van spreken- zien wie gedurende het jaar naar boven komt drijven, tot proberen zo goed mogelijk vooraf te bepalen wie het potentieel zou hebben om door te kunnen stromen (selectie).

Ten aanzien van de selectie valt op dat doorgaans de pro-criteria een eerste stap vormen, waarbij er sprake is van gereede twijfel over de 'juiste plek' van een jongere. In criteriatermen betekent dat, dat de scores in het overlapgebied tussen pro en lwoo vallen of bijvoorbeeld in het gebied van tegenstrijdige criteria of aan de hoge

¹ Van den Berg, E. en E. Voncken (2020). *Nieuwe route, nieuwe kansen? Monitor en evaluatie pilot Onderbouwklas pro-vmbo: verslag van de implementatiemonitor bij scholen voor praktijkonderwijs schooljaar 2019-2020*. SEO-rapport nr. 2020-51. Amsterdam: SEO.

kant van pro. Als scholen selectiecriteria vermelden, noemen ze doorgaans een samenstel van criteria: IQ, leerachterstand/leerrendement, in combinatie met sociaal emotioneel functioneren (dat meer bij pro past), inzet, werkhouding, motivatie en interesse in theoretisch leren, ambitie. Ook aspecten als zelfstandigheid en zelfredzaamheid, ondersteuning van huis uit en mee kunnen draaien in grotere groepen worden meegewogen.

Samenwerking met het vmbo

De meeste scholencombinaties die meedoen aan de pilot maken onderling (pro en vmbo) afspraken over onderwerpen die bij het uitvoeren van de pilot een rol spelen. Dat kunnen bijvoorbeeld financiële afspraken zijn, afspraken over de inzet van personeel, afspraken over het samen opstellen van het curriculum/programma en/of het uitvoeren daarvan.

Veel scholen hebben rondom de onderbouwklas en de pilot een organisatiestructuur in het leven geroepen. Vaak is er een stuurgroep, een projectgroep of projectleider en werk- of ontwikkelgroepen, of periodiek (ook informeel) overleg tussen betrokken pro- en vmbo-docenten en zorgcoördinatoren. Soms dekt de structuur alle niveaus in de scholen, een andere keer komt de pro-vmbo-brugklas als onderwerp ter tafel bij een relevant thema-overleg en is het samenwerkingsverband aangehaakt. Als er docenten van beide schooltypen betrokken zijn bestaat er minstens een uitwisselingsoverleg tussen docenten. Vaak staat de pilot ook in team- of directie-overleggen op de agenda. In twee gevallen is er een klankbordgroep ingericht.

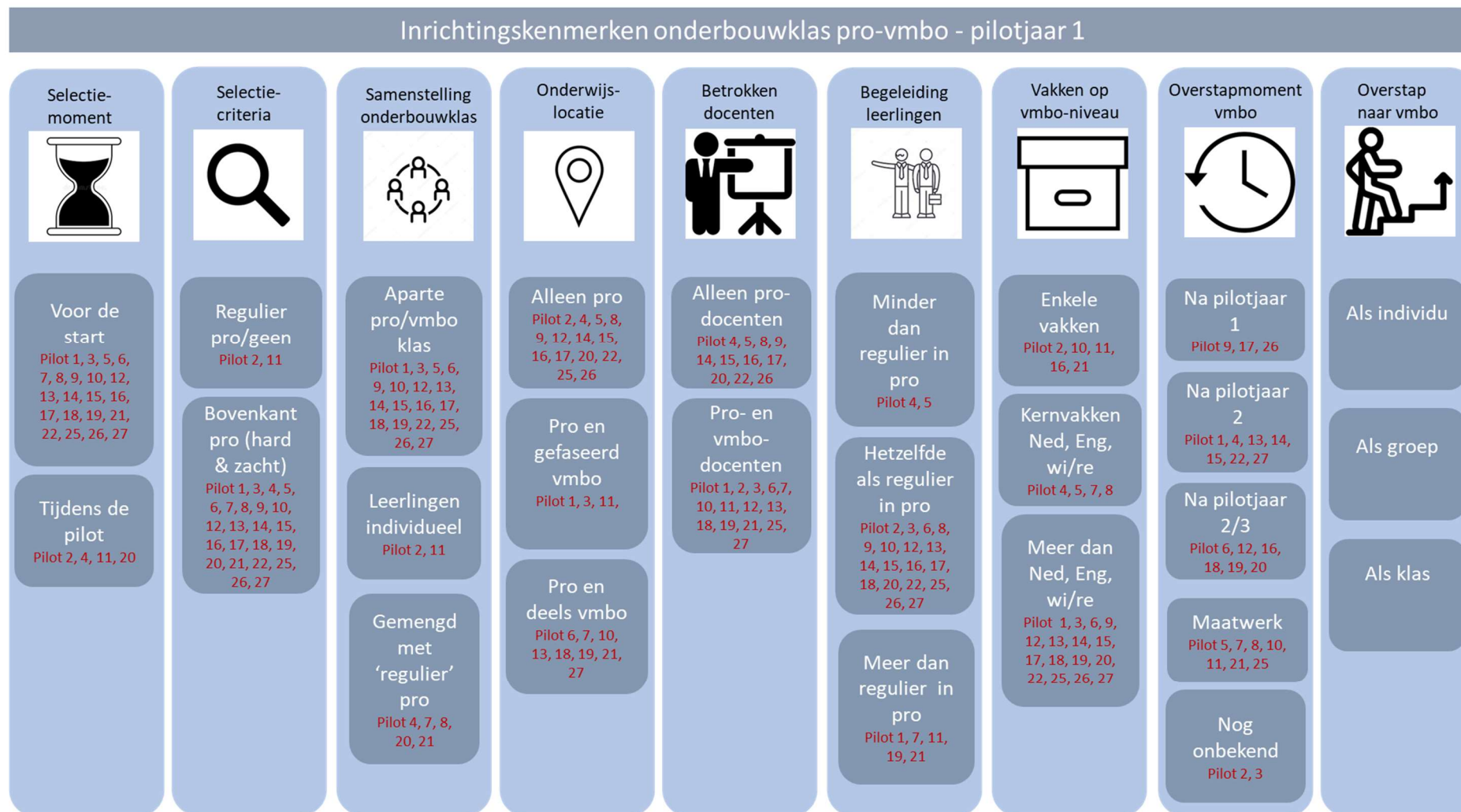
Inrichtingskenmerken

In het eerste jaar van de pilot hebben de deelnemende scholen keuzes gemaakt voor de inrichting en vormgeving van hun onderbouwklas. Daarvan is een vereenvoudigde schematische weergave gemaakt, zie Figuur 2.1. Het schema geeft in één oogopslag een beeld van de keuzes die er (veelal) zijn gemaakt en of er bepaalde 'keuzepaden' optreden. Ten aanzien van de selectie blijkt dat de meeste scholen voorafgaand aan de start leerlingen selecteren en dit doen aan de hand van zachte en/of harde toelatingscriteria die aantonen dat leerlingen aan de bovenkant van de toelatingseisen van het pro zitten. Ook is duidelijk uit het schema af te lezen dat de meerderheid van de scholen gekozen heeft voor een aparte pro-vmbo klas, onderwijs veelal op de pro-locatie wordt gegeven, in meer dan de vmbo-kernvakken Nederlands, Engels en wiskunde/rekenen, met daarbij vergelijkbare begeleiding als de begeleiding die de 'reguliere' pro-leerlingen ontvangen. Op het gebied van betrokken docenten en het overstapmoment naar het vmbo tekenden zich in jaar 1 van de pilot geen dominante keuzes af, dat wil zeggen dat verschillende varianten voorkomen.

Knelpunten

Het knelpunt dat het vaakst genoemd is heeft betrekking op de afwezigheid van aanvullende bekostiging voor de pilot. De pilot vraagt aantoonbaar meer tijdsinvestering, extra inzet/uren van mensen en intensieve begeleiding. In de meeste gevallen dragen de pro-scholen de (extra) kosten. Concrete knelpunten waar men in de uitvoering op stuit zijn bijvoorbeeld de afstemming en inzet van verschillende leerlingvolgsystemen in pro en vmbo, wisselingen van vmbo-docenten en teamleiders. In een geval liep de samenwerking met het vmbo niet goed door verschil in visie over waar leerlingen vanaf de start les zouden moeten krijgen (pro dan wel vmbo).

Figuur 2.1 Schematische weergave inrichtingskenmerken onderbouwklas pro-vmbo – pilotjaar 1

Pilot 23 en 24 ontbreken, omdat zij in schooljaar 2019-2020 geen leerlingen in de onderbouwklas pro/vmbo geplaatst hebben.

2.2 Het eerste jaar van de tweede tranche pilots

In het schooljaar 2021-2022 zijn vijf nieuwe scholencombinaties toegelaten tot de pilot, waarvan één pro-school een aparte pilot heeft met twee verschillende vmbo-scholen. In het voorjaar van 2022 zijn drie pro-scholen van de tweede tranche geïnterviewd (zie Bijlage A voor de interviewleidraad). Bij deze drie scholen is de variantie in kenmerken van de pilots in de eerste tranche terug te vinden. Hieronder staan de belangrijkste uitkomsten.

Initiatief en samenwerking

Bij één van de drie pilots ligt het initiatief bij de pro-school, die een enthousiaste vmbo-school erbij gezocht heeft. Bij de andere twee scholencombinaties maken pro en vmbo deel uit van dezelfde schoolorganisatie en zitten beide schooltypen - bij één van de pilots sinds kort - op één locatie. Voor twee van de drie scholencombinaties is de samenwerking nieuw. Voor de andere scholencombinatie, waarbij pro en vmbo samen onder één dak zijn gevestigd, gaat de samenwerking al heel lang terug; zo lang zelfs dat is aangegeven *'aan de wieg van de onderbouwklas gestaan te hebben'*. Ook al is de samenwerking tussen pro en vmbo - die sinds kort op dezelfde locatie gehuisvest zijn - recent gestart met deelname aan de pilot, het heeft meteen tot méér samenwerking en afstemming geleid. Een voorbeeld is het hanteren van dezelfde pauzetijden bij pro en vmbo. Ouders waarderen dat zeer, omdat broers en zussen binnen het pro en vmbo zo met elkaar mee naar school kunnen fietsen.

Motieven voor deelname aan de pilot

Voor alle drie de pro-scholen is een gemeenschappelijk beweegreden voor het organiseren van een onderbouwklas, het kunnen bieden van meer kansen/succeservaringen aan leerlingen. Bij twee van de drie speelt ook het voorkomen van 'afstroom' uit het vmbo mee (waarbij leerlingen dan ook stage-ervaringen op het pro gemist hebben). Alle drie de pro-scholen hadden al eerder willen starten met de pilot, maar door verschillende redenen, zowel schoolinterne als -externe redenen, is dat niet gelukt. Gezien (de beperkingen van) de coronaperiode is men daar niet heel rouwig om.

Bereik, duur en doel van de pilot

Bij de drie pilots zijn respectievelijk 12, 10 en 19 leerlingen in het eerste jaar ingestroomd in de pilotklas, doorgaans afkomstig uit het (s)bao, maar ook vanuit de internationale schakelklas (ISK). Alle drie de scholen melden een groei van het aantal leerlingen op het pro.

In principe duurt de onderbouwklas bij alle drie de pilots twee jaar. Bij twee pilots hebben aan het eind van het eerste jaar al twee leerlingen de overstap gemaakt naar het vmbo. Deze pilots overwegen ook de duur van de onderbouwklas op termijn in te korten: *"Na één jaar is het wel duidelijk."* Daarbij kijkt men vooral naar vaardigheden als kunnen plannen en organiseren, de werkhouding en motivatie van de leerling en of deze mee kan komen in een grotere schoolsetting. Bij de andere pro-school duurt de onderbouwklas twee jaar en wordt de aanpak en begeleiding ook in de bovenbouw voortgezet. Deze school heeft expliciet als doel dat alle pilotleerlingen naar de bovenbouw van het vmbo overstappen en ziet de pilot ook als opstap voor ISK-leerlingen. De andere twee scholen beschouwen de pilot als mogelijkheid om uit te vinden/te leren over het verloop en een goede aanpak. Zij beschouwen de pilot meer als kans, als mogelijkheid een succeservaring op te doen en als 'geleidelijke acceptatie': *"Dat het vertrekpunt is wat jij wil als leerling."* Als leerling en ouders gedurende de pilot tot de slotsom komen dat een kind zich thuis voelt op het praktijkonderwijs, is dat een prima uitkomst.

Inrichting van het onderbouwprogramma

Bij één van de drie pilots worden vmbo-lessen verzorgd op de pro-locatie, met inzet van vmbo-docenten. Bij een ander gaan de leerlingen voor de vmbo-lessen zoveel mogelijk naar de vmbo-locatie. Bij de derde volgen de leerlingen alle vakken op het vmbo, in een klas met vmbo-basisleerlingen. Zij volgen dus geen praktijkvakken, terwijl de andere scholen er wel voor kiezen de praktijkvakken op de pro-school te laten volgen. Twee scholen houden de pilotgroep als klas bij elkaar. Eén van de scholen geeft aan bij te lage aanmeldingen voor het nieuwe jaar, leerjaar 1 en 2 van de pilot te gaan combineren. Extra begeleiding wordt doorgaans door de pro-school verzorgd. Eén van de pilots noemt een gelijke intensieve basisondersteuning voor zowel pro als vmbo.

Gesignaleerde knelpunten

Als knelpunten zijn door de drie scholen uit de tweede tranche tot dusverre benoemd:

- het gaat om een pilot zonder aanvullende bekostiging;
- praktische hobbels moeten nog genomen worden (leerlingvolgsystemen op elkaar afstemmen);
- verschillen in cultuur tussen vmbo en pro. Een voorbeeld: lesuitval of tussenuren komen op de pro-school niet voor, wel op het vmbo. Leerlingen die afkomstig zijn uit het pro vinden het lastig daarmee om te gaan.

3 Voortgang van de eerste tranche pilots

Ondanks vier afgevalen scholen en de beperkende coronamaatregelen, heeft de pilot in de meeste gevallen relatief soepel door kunnen gaan. Ten opzichte van het eerste pilotjaar zijn er weinig inhoudelijke veranderingen doorgevoerd. Wel neemt de onderwijstijd op een vmbo-locatie toe in leerjaar 2, mede vanwege de goede samenwerking met het vmbo.

Begin 2021 zijn de pro-scholen die aan de eerste tranche van de pilot deelnemen opnieuw geïnterviewd over hun ervaringen in de pilot, eventuele aanpassingen in het onderwijsprogramma en de voortgang van de leerlingen in de onderbouwklas. Daarnaast zijn in 2021 en 2022 gesprekken gevoerd met de bij de eerste tranche pilot betrokken vmbo-samenwerkingspartners. In dit hoofdstuk doen we verslag van de bevindingen.

De impact van corona op het onderwijs was fors in de ondervraagde perioden. De pilot heeft desondanks op de meeste scholen doorgang gevonden en verliep over het algemeen goed. Corona legde naast het zorgen dat leerlingen aangehaakt blijven ook beperkingen op het fysiek bezoeken van het vmbo, het contact tussen pro- en vmbo docenten, het goed zicht houden op de ontwikkeling van leerlingen en op de ruimte die overblijft naast 'overleven in deze omstandigheden'. Voor leerlingen die net de overstap naar het vmbo hadden gemaakt betekende dat vaak veel online of hybride onderwijs². Desondanks zijn er ook enkele positieve signalen: zowel leerlingen als docenten hebben zich snel aangepast aan het (deels) online onderwijs en soms bleek de zelfredzaamheid van de pilotleerlingen groter dan verwacht.

3.1 Veranderingen in de deelname aan de pilot

Vier scholencombinaties uit de eerste tranche zijn gestopt met de pilot en daarmee met het aanbieden van een onderbouwklas pro-vmbo. Niet van alle scholen is helder wat de exacte oorzaak daarvan is, mede omdat dat door personele wisselingen niet bekend is op de school. Eén van deze scholen is feitelijk nooit van start gegaan. Een andere school heeft geen goede vorm kunnen vinden voor de onderbouwklas, noch een vmbo-samenwerkingspartner (soms door beslommeringen aan vmbo-zijde, bijvoorbeeld verbouwing of een fusie). Ook is er een school waar de pilot zoals bedoeld³ nog geen vorm heeft gekregen, mede door externe oorzaken, maar waar docenten die zowel in het vmbo als pro werkzaam zijn de verbinding vormen.

Bij een paar scholen is de pilot afgelopen jaar minder goed uit de verf gekomen dan gewild, soms door beslommeringen aan de vmbo-kant, soms ook door de positie van het pro in het samenwerkingsverband. Eén samenwerking is gestopt en bij een klein aantal scholen is de samenwerking sinds de start nog niet van de grond gekomen.

Daarnaast heeft een aantal scholen zich niet aangemeld voor een nieuw cohort leerlingen in de pilot⁴. Soms mede vanwege het feit dat ze geen meerwaarde zien aan het 'pilotschool' zijn. Dat wil niet zeggen dat die scholen ook

² Praktijkonderwijs mocht openblijven maar niet alle scholen hebben dat gedaan.

³ Er is geen 'klas'. Incidenteel stroomt een individuele pro-leerling door naar het vmbo.

⁴ Dit was niet gelijk ingeregeld in de regeling. Er moest in het eerste pilotjaar daarom een aanvraag worden ingediend voor het mogen starten van nieuwe cohort leerlingen in de onderbouwklas vanaf schooljaar 2020-2021.

gestopt zijn met de (vaak al langer bestaande) schakelroutes. Vrijwel al deze scholen hebben meegewerkt aan de interviews, hun deelnamecijfers aangeleverd en geven aan graag betrokken te blijven bij kennisdeling over de pilot(ervaringen).

3.2 Een jaar verder, wat is er veranderd?

Er hebben geen grote veranderingen plaatsgevonden ten opzichte van vorig jaar. Waar het veranderingen betreft gaat dit veelal om praktische aanpassingen zoals een steviger overlegstructuur en veel minder om veranderingen op inhoudelijk vlak. De inhoud richt zich in alle pilots op de kerndoelen van het vmbo. Leerjaar 1 voor het tweede cohort leerlingen in de pilot is in de meeste gevallen nagenoeg gelijk aan dat voor het eerste cohort leerlingen.

Sterker dan vorig jaar tekent zich af dat er pilots zijn waar leerlingen binnen en na de onderbouw de overstap naar het vmbo maken. Waar scholen eerst dachten dat dergelijke beslissingen op een vast moment moesten worden gemaakt, wordt er steeds flexibeler mee omgegaan. *“Waarom langer ‘vasthouden’ op het pro als de leerling klaar is voor het vmbo?”* Andersom kan als voorbeeld worden benoemd dat er gestopt wordt met de methoden van het vmbo als blijkt dat een leerling overvraagd wordt. Het kan dan wel zijn dat deze leerling in de pilotklas blijft vanwege het sociaal-emotionele aspect. In een aantal gevallen is de hele onderbouwklas met een jaar ingekort (veelal van twee naar één jaar), vanwege voortschrijdend inzicht of knelpunten rond de betaalbaarheid en organiseerbaarheid. Soms ligt bij de onderbouwklas het accent op een functie als dakpanklas, soms ligt het accent sterker bij de schakelfunctie.

3.3 Inrichting van het tweede jaar van de onderbouwklas

In het tweede leerjaar van de onderbouwklas is over het algemeen een tendens naar een geleidelijke toename van het onderwijs op de vmbo-locatie, al dan niet gemengd met vmbo-leerlingen. Dat hangt vaak ook af van de aantallen. Het aantal pro-docenten dat betrokken is bij de pilot stijgt vaak mee met de nieuwe instroom. Ook is bij enkele scholen geprobeerd meer vmbo-docenten bij de lessen te betrekken. Een aantal keer is het programma in leerjaar 2 uitgebreid met één of meerdere vakken of wordt er net even wat meer aandacht besteed aan vakken die in het eerste leerjaar nog niet zo goed gingen. In het tweede jaar van de onderbouwklas probeert men zoveel mogelijk alle aspecten van het vmbo-onderwijs te benaderen. Dat gebeurt door vakken aan het programma toe te voegen (bijvoorbeeld het vak economie, nask of biologie, met het oog op uitstroom naar een groene school). Het gebeurt ook door meer onderwijs op de vmbo-locatie aan te bieden, soms ook vanwege de beschikbare faciliteiten op het vmbo. Men volgt dus meer en meer het programma van het vmbo en hanteert vaak ook het toetsbeleid van het vmbo. De begeleiding is nog meer gericht op wat er nodig is om in het vmbo te kunnen slagen: huiswerkbegeleiding, studievaardigheden, digitale vaardigheden, leren plannen en organiseren. In een paar gevallen is er meer coaching op de vmbo-locatie. Daarnaast worden op sommige plekken ouders meer betrokken. In leerjaar 2 is er bovendien aandacht voor de profielkeuze in de bovenbouw van het vmbo. Vaak wordt daar invulling aan gegeven door de pilotleerlingen mee te laten draaien met de oriëntatielessen/carrousel op het vmbo. Door de lockdown kon die uitwisseling in veel gevallen niet plaatsvinden.

3.4 Voortgang van de samenwerking met het vmbo

De samenwerking tussen pro en vmbo gaat in de meeste gevallen goed, ondanks de grote impact die corona op het verkeer van leerlingen en het bij elkaar over de vloer komen heeft gehad. Dat heeft te maken met een

gezamenlijke visie en een gemeenschappelijk belang. De wil om samen te werken in het belang van leerlingen is groot. Het vmbo is veelal aangehaakt vanwege herkenning van de doelgroep van de pilot en ziet het belang ervan in om 'afstroom' van vmbo-leerlingen naar het pro te voorkomen en daarmee faalervaringen en demotivatie. Vmbo-docenten die lesgeven op het pro of aan de onderbouwklas, hebben affiniteit met de doelgroep. Soms vinden ze de groep wat lastiger, maar ze merken ook dat deze leerlingen mede door hun motivatie wat kunnen bereiken. Er zijn korte lijnen en aan beide kanten bestaat de wil het te laten lukken. Soms heeft dat een positieve uitstraling op verdere uitbreiding van de samenwerking. Zo hebben in een stad de scholen elkaar bij de opvang in coronatijd ondersteund. In een andere regio wordt gezamenlijk geprobeerd het aanbod te vergroten of komt er meer samenwerking bij de beroepsgerichte vakken. In één geval ligt de samenwerking stil doordat alle aandacht is uitgegaan naar een fusie. In een ander geval hebben pro en vmbo de samenwerking zelf opnieuw opgepakt, nadat door krimp en tekorten in het samenwerkingsverband de (financiering voor) de samenwerking stil was komen te liggen.

Als er zaken minder goed gaan, hebben die doorgaans betrekking op praktische uitdagingen als de afstemming in roosters, leerlingvolgsystemen, kluisjes, tijd voor overleg, beschikbare formatie, groepsgrootte en inpasbaarheid, het op elkaar laten aansluiten van registratiesystemen, etc. *"Je leeft in je eigen bubbel en soms vergeet je rekening te houden met de pilotleerlingen. Dat zit in kleine dingen."* Doorgaans zijn dat knelpunten die men verwacht op te lossen. De complexiteit neemt toe als er samengewerkt wordt met meerdere vmbo-scholen (bijvoorbeeld in gebruik van methoden). De fysieke afstand tussen scholen ('pendelen') kán een drempel vormen voor de inzetbaarheid van docenten, maar dat hoeft niet.

3.5 Succesfactoren en geleerde lessen

Het succes van het verloop van de pilot lijkt mede te zitten in het feit dat de meerwaarde van de onderbouwklas duidelijk wordt gevoeld en op meerdere niveaus: voor de leerlingen/ouders, het onderwijs, docenten (pro- en vmbo), de school en het samenwerkingsverband. Voor leerlingen gaat het om kansen, een positieve route naar een passende plek op het goede niveau, waarbij leerlingen (en hun ouders) meer ruimte hebben om uit te vinden wat dan die juiste plek is. Zoals een school het uitdrukt: *"Het gaat vaak om leerlingen die het cognitief kunnen maar in de ondersteuning wat meer leerkrachtnabijheid nodig hebben om de stap te kunnen maken. Als ze de stap rechtstreeks gemaakt zouden hebben, hadden ze het niet gered."* *"In de route kun je de breedte van de theorievakken in de onderbouw vmbo beter stroomlijnen en passend maken voor leerlingen die daar nog niet aan toe zijn."* Het traject wordt als verrijking van het onderwijs gezien: *"De schotten gaan weg, ook in de hoofden van docenten."* De samenwerking tussen pro en vmbo bevordert ook het wederzijds leren door docenten: *"Vmbo-docenten vinden het fantastisch hoe wij op het pro naar de ontwikkeling van leerlingen kijken en de sociaal-emotionele ontwikkeling in beeld houden."* Docenten kijken bij elkaar in de keuken. De pro-docenten leren ook van het vmbo, bijvoorbeeld door strakker naar de lesstof en leerlijnen en leervorderingen (gerelateerd aan overgangsnormen) te kijken. *"The best of both worlds"*, aldus een schoolleider. Voor de regio betekent het dat er een bredere/veranderde visie op het bieden van maatwerk en een intensievere samenwerking met het vmbo, soms ook op andere gebieden. Daarbij wordt herhaaldelijk wel aangegeven dat de route *"geen uitgesteld advies mag zijn van een verwijzende school die moeite heeft met een verwijzing pro."* Soms wordt vermeld dat er in een samenwerkingsverband meer leerlingen naar het vmbo gaan dan vijf jaar geleden, waardoor de tussentijdse instroom in het pro toeneemt. Andersom merkt men dat het bestaan en de bekendheid van de onderbouwklas juist tegenwicht biedt aan deze tendens, doordat de mogelijkheid van 'opstroom' bestaat. Enkele scholen merken tevens op dat de opbrengsten van de pilot verder reiken dan alleen de pilotleerlingen. Ook het aanbod voor de andere leerlingen op school verbetert, zowel op pro al op vmbo.

Als succesfactoren noemen de scholen zaken als het op één lijn zitten, samen goed kijken wat een leerling nodig heeft en een leerling haalbare kansen bieden. *“Als het pro het advies geeft dat het kán, dan vertrouwen we erop dat die leerling kan schakelen.”* Er is vertrouwen over en weer en de grenzen tussen pro en vmbo zijn meer doorlaatbaar geworden. Uiteindelijk gaat het om de beste plek voor de leerling. Leerlingen hebben langer de tijd en ruimte om dat met veel individuele begeleiding te ontdekken. Waar de één ook de ‘geleidelijke acceptatie’ als succes noemt, vindt een ander dat dat hooguit een bijeffect moet zijn en er gewaakt moet worden dat dat door het primair onderwijs niet te makkelijk wordt ingezet. Met de onderbouwklas is er nog meer maatwerk mogelijk voor leerlingen. Daarmee komen er steeds meer trajecten in de school. Een school geeft aan: *“Soms raken we daardoor het spoor een beetje bijster. En het is de vraag hoelang dat organiseerbaar/betaalbaar blijft.”* Een meerwaarde van de pilot ziet men in samen kunnen ervaren, ontdekken en leren waarom het bij de één wel lukt en bij een ander niet en wat een goede aanpak is.

Tot slot een aantal *lessons learned*/tips die deelnemende vmbo-scholen geformuleerd hebben voor andere scholen die een samenwerking willen starten rond een pro-vmbo-onderbouwklas:

- Je moet het allebei en samen willen en goed nadenken wat het betekent als je pro-leerlingen in je vmbo-school ontvangt.
- Ontwikkel heldere criteria, kijk goed met het po naar de overdracht, organiseer overleg tussen de orthopedagoog en de mentor om aan de individuele ontwikkelplannen (IOP's) te werken, kijk goed wie je lessen laat verzorgen.
- Organiseer goede begeleiding (daarbij horen ook oudergesprekken) en bouw evaluatie in het proces in. Maak een heldere structuur waarin duidelijk is wat er in de onderbouw en wat er in de bovenbouw gebeurt.
- Hou het pragmatisch, ga geen beleidsstukken schrijven want het wordt toch altijd maatwerk. Behoud de kracht van beide locaties en formuleer pragmatische en haalbare doelen.
- Zorg dat het niet alleen iets is van twee scholen, maar van het hele samenwerkingsverband. Dat moet betrokken zijn.
- Maak een vast aanspreekpunt en zorg voor voldoende facilitering door het schoolbestuur.
- Blijf kijken naar wat er wél kan.
- Benut de pilot voor meer uitwisseling van expertise tussen vmbo en pro.

3.6 Gesignaleerde knelpunten en observaties/dilemma's

Er worden over het algemeen weinig knelpunten vermeld. Knelpunten van een meer structurele aard rond de pilot zijn het ontbreken van faciliteiten, voor coördinatie en overleg rond de pilot, voor overleg om tot een afgestemd curriculum te komen; het betaalbaar blijven organiseren van de route(s) bij kleine aantallen leerlingen en het probleem van bevoegdheden (pabo-opgeleide docenten mogen geen onderwijs geven op het vmbo (behoefte aan verkorte opleidingen)).

Bij de meeste regio's is er geen sprake van krimp. In één regio was krimp aanleiding voor bijstelling van de inrichting van de pilot. Een regio meldt wel lichte krimp te ervaren, maar: *“Het draait om inhoud, niet om een leerling meer of minder.”* Een gering aantal leerlingen in de route kan wel aanleiding vormen tot (her)overweging van de vormgeving.

Tot slot van dit hoofdstuk beschrijven we een aantal observaties en dilemma's naar aanleiding van de interviews tot en met zomer 2022 en de uitwisseling van pro- en vmbo-scholen die in 2021 heeft plaatsgevonden.

- De pilot onderbouwklas maakt duidelijk dat er verschillen zijn in de omvang, de wijze van toelating en in de kenmerken van leerlingen die in de verschillende pilots deelnemen aan de onderbouwklas. Er is niet één (landelijk) af te bakenen doelgroep. Soms wordt het wel geprobeerd om de groep met (strikte) selectiecriteria te benaderen, in andere gevallen geeft men leerlingen die op de grens zitten de kans om zich op niveau te ontwikkelen. Doorgaans is het ook de bedoeling om in de pilot te leren voor welke doelgroep de onderbouwklas een passend traject is. Daarbij is het zoeken naar een balans om niet in een nieuw 'hokje' te vervallen, maar ook niet te breed het voordeel van de twijfel te geven.
- In dat verband zijn ook de afwegingen rond de duur van de pilot voordat een leerling (definitief) overstapt naar het vmbo interessant. Die varieert van 1, 2 tot (sporadisch) 3 jaar met vervolgens ook verschillen in de uitstroombestemming van leerlingen, variërend van naar vmbo 1 tot naar de bovenbouw van het vmbo.
- (Lang) niet alle leerlingen van de onderbouwklas maken de overstap naar het vmbo. De meerderheid doet dat niet. Meerdere pilots geven aan dat deze leerlingen in ieder geval voor een deel van de lesstof op een hoger niveau zitten dan hun collega pro-leerlingen. Dat roept de vraag op hoe deze leerlingen dan passend te bedienen, met als uitersten van het spectrum: oplossingen in de structuur (nog een traject/route) - nog meer differentiëren in de les/docenten toerusten.

4 Onderwijsloopbaan van de pilotleerlingen

De instroom in de pilot kent een vrij constant verloop van circa 300 leerlingen per jaar. Iets meer dan de helft van de leerlingen zit twee jaar in de onderbouwklas. Na het eerste jaar stroomt ongeveer 10 procent door naar het vmbo, na twee jaar is dat toegenomen naar 32 procent.

Onderdeel van de monitor is het in kaart brengen van de leerlingenaantallen die instromen in de onderbouwklas pro-vmbo en het volgen van hun onderwijsloopbaan vanaf het moment van instroom. De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) van het ministerie van OCW heeft de beschikking over de gegevens van alle leerlingen in het Nederlands (bekostigde) onderwijs. Zo ook die van de pilotleerlingen, aangezien zij ingeschreven staan bij een pro-school. Echter wordt niet geregistreerd welke ingeschreven pro-leerlingen deelnemen aan de onderbouwklas pro-vmbo. Om deze reden hebben nagenoeg alle deelnemende scholen individueel gegevens aangeleverd over de deelnemende leerlingen, via een speciaal daarvoor ontwikkeld formulier (zie Bijlage C). Deze gegevens zijn geanalyseerd en geven gezamenlijk een totaalbeeld van de instroom in de pilot en de doorstroom na de onderbouwklas.

4.1 Instroom in de onderbouwklas pro-vmbo

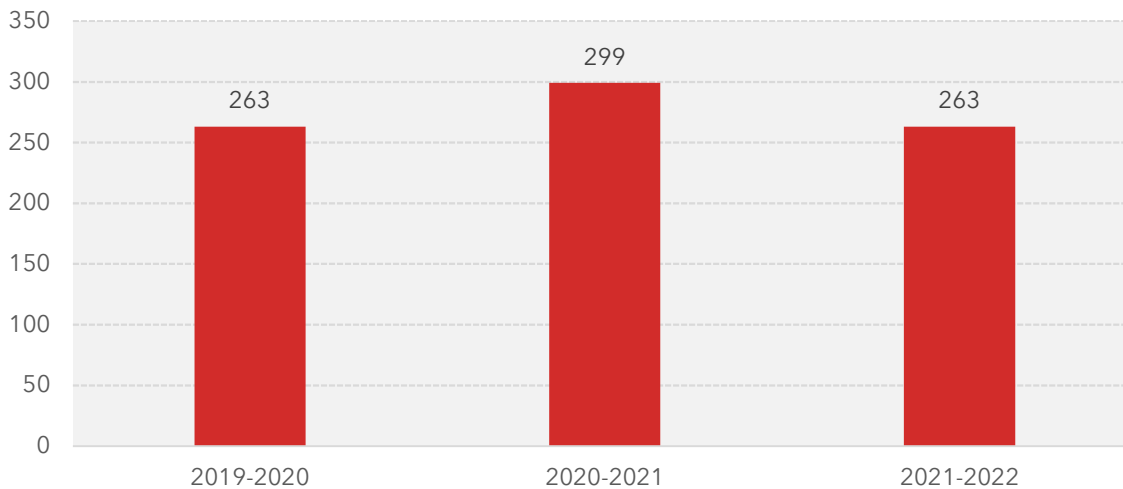
Tranche 1

De deelnemende scholen uit de eerste tranche verzorgen op dit moment voor het derde achtereenvolgende jaar een onderbouwklas pro-vmbo binnen de pilotperiode. Voor 12 deelnemende scholen is dit geheel nieuw, voor de overige scholen is er al een langer sprake van initiatieven gericht op de doorstroom naar het vmbo. Omdat dit het derde jaar van de pilot is, zijn er ook al drie momenten geweest waarop leerlingen hebben kunnen instromen. Figuur 4.1 geeft de totale instroomaantallen weer bij 22 scholen uit tranche 1⁵. Toevalligerwijs is de instroom in schooljaar 2019-2020 exact gelijk aan de instroom in schooljaar 2021-2022, namelijk 263 leerlingen. In schooljaar 2020-2021 ligt de instroom iets hoger, namelijk 299 leerlingen. De relatief kleine schommeling in de instroom zou verklaard kunnen worden doordat er over het algemeen bij scholen een scherper beeld is ontstaan van de doelgroep. Door een late toekenning van de pilot hadden pilots in het eerste jaar een verlaten start, hetgeen een goede selectie in de weg stond. Tegelijkertijd neemt de bekendheid van de pilot toe, met name bij basisscholen in het voedingsgebied, maar ook bij ouders.

De variatie in de instroom per school is in de loop der jaren kleiner geworden tussen scholen. In het eerste jaar varieerde de instroom tussen 0 en 42 leerlingen. In het tweede pilotjaar was dat tussen 0 en 30 leerlingen en in het derde pilotjaar tussen 0 en 20 leerlingen.

⁵ Vier scholen zijn gestopt met de pilot en een deel van de scholen heeft geen (nog) gegevens aangeleverd.

Figuur 4.1 De instroom in de pilot kent een vrij constant verloop

Bron: Gegevensuitvraag deelnemende scholen, bewerkingen SEO en Bureau Turf

Tranche 2

De in totaal vijf scholen uit de tweede tranche deden in schooljaar 2021-2022 voor het eerst mee aan de pilot. Van drie van de vijf scholen is de instroom bekend. Dat gaat om respectievelijk 10, 12 en 19 leerlingen, totaal 41.

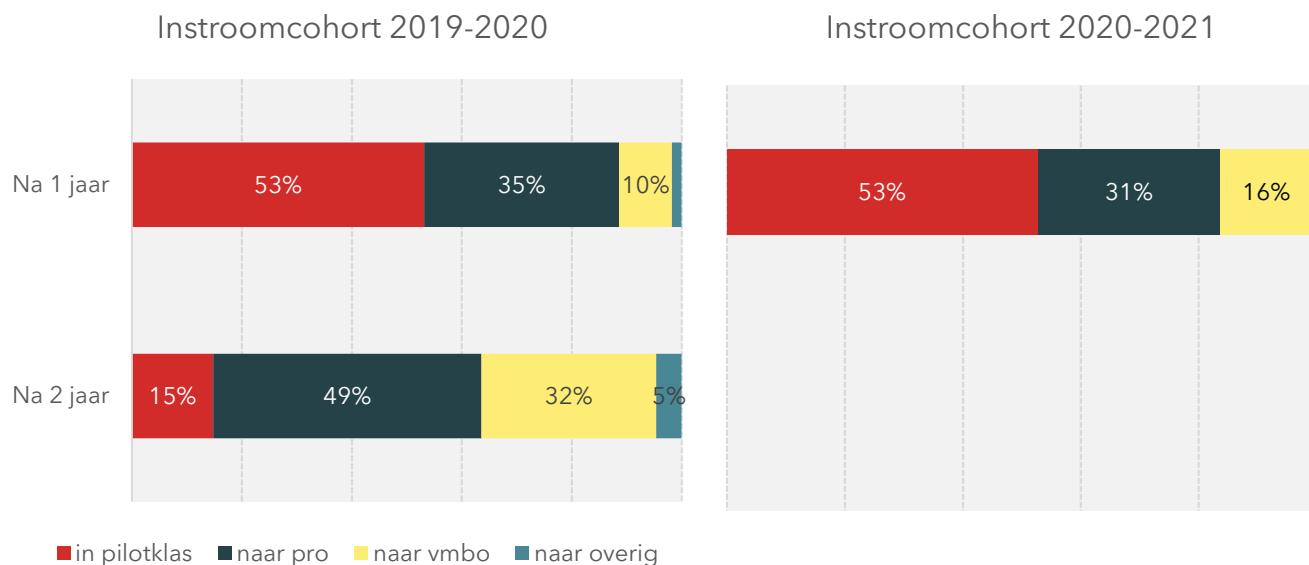
4.2 Doorstroom na de onderbouwklas

De pilotscholen hanteren verschillende mogelijkheden met betrekking tot het eventuele overstapmoment van pro naar vmbo. De regeling biedt de ruimte hier maximaal drie jaar voor uit te trekken. In de praktijk blijken scholen hier weinig gebruik van te maken en hanteren zij doorgaans één of twee jaar als uitgangspunt om vast te stellen of leerlingen de overstap kunnen en willen maken. Omdat de pilot al drie jaar onderweg is, is het mogelijk om de daadwerkelijke doorstroom van de pilotleerlingen inzichtelijk te maken.

Op het moment van de gegevensuitvraag kon voor twee instroomcohorten de onderwijsloopbaan in kaart worden gebracht vanaf de start in de pilot. Voor instroomcohort 2019-2020 is zowel na pilotjaar 1 als pilotjaar 2 bekend waar zij zich bevinden in het onderwijs. Voor instroomcohort 2020-2021 is voornamelijk hun plek in het onderwijs na pilotjaar 1 bekend. De uitkomsten daarvan zijn weergegeven in Figuur 4.2, die zichtbaar maakt dat ruim de helft van beide instroomcohorten na het eerste jaar nog steeds in de onderbouwklas zit (leerjaar 2) en aan het ontdekken is wat de juiste plek voor hen is: pro of vmbo. Voor de andere helft is dat sneller duidelijker geworden. Voor het overgrote deel daarvan is dat het pro, ongeveer een derde van het totaal. Van het instroomcohort 2019-2020 heeft 10 procent van de totale instroom na pilotjaar 1 de overstap naar het vmbo gemaakt. Voor het instroomcohort 2020-2021 is dit zelfs nog wat hoger, namelijk 16 procent. Dit betreft leerlingen van respectievelijk 11 en 10 pilotscholen. En er is nog een ander verschil tussen beide cohorten met betrekking tot de doorstroom naar het vmbo. Bij instroomcohort 2019-2020 gaat het voornamelijk om de doorstroom van individuele leerlingen, waarvan ongeveer de helft doorstroom naar vmbo leerjaar 1 en de andere helft naar vmbo leerjaar 2. Bij instroomcohort 2020-2021 gaat het om kleine groepjes leerlingen die doorstromen naar het vmbo, waarvan een kwart naar vmbo leerjaar 1 en driekwart naar vmbo leerjaar 2.

Voor instroomcohort 2019-2020 is ook na het tweede pilotjaar bekend waar de leerlingen zich in het onderwijs bevinden. Ongeveer de helft zit op het pro (veelal leerjaar 3), een derde op het vmbo (veelal leerjaar 3) en 15 procent zit nog in de onderbouwklas. De vijf procent overige leerlingen zitten in het vso, volgen een route voorbereidend op een entreeopleiding of zijn van de pilotschool af waardoor hun onderwijsloopbaan niet meer in beeld is.

Figuur 4.2 Ruim de helft van de pilotleerlingen zit twee jaar in de onderbouwklas

Bron: Gegevensuitraag deelnemende scholen, bewerkingen SEO en Bureau Turf

Bijlage A Interviewleidraad deelnemende pro-scholen tranche 1 in pilotjaar 2

VERLOOP EERSTE COHORT PILOTLEERLINGEN

1. Hoe is het de afgelopen periode gegaan met de pilot?
2. Hoe is het de (eerste groep) leerlingen vergaan? Waar bevinden de pilotleerlingen zich momenteel?
3. Zijn er veranderingen doorgevoerd ten opzichte van vorig jaar?
4. Hoe ziet het onderwijsprogramma voor leerjaar 2 eruit t.a.v. ...?

VERLOOP TWEEDE COHORT PILOTLEERLINGEN (indien van toepassing)

5. Hoeveel pilotleerlingen zitten in het 2^e cohort?
6. Is er sprake van aanpassingen voor het 2^e cohort t.o.v. het 1^e cohort?

ERVARINGEN TOT NU TOE

7. Wat gaat goed en wat gaat minder goed binnen de pilot onderbouw pro/vmbo?
8. Wat gaat goed en wat gaat minder goed in de samenwerking en uitwisseling met het vmbo in het kader van de pilot?
9. Is er sprake van knelpunten?

RESULTATEN TOT NU TOE

10. Wat levert de pilot op aan resultaten voor...?
11. Waar ligt voor u de (meer)waarde/winst van de pilot?
12. Wat zou u andere scholen meegeven die willen starten met een onderbouwklas pro-vmbo?
13. Hebben jullie behoefte aan kennisdeling met de andere scholen die deelnemen in de pilot? Zo ja, hoe zou dat het beste kunnen worden vormgegeven?

Bijlage B Interviewleidraad pro-scholen tranche 2 in pilotjaar 1

CONTEXT EN ACHTERGROND

1. Wie nam het initiatief voor de samenwerking met het vmbo voor deze pilot?
 2. Waarom is voor de pilot gekozen voor samenwerking met deze vmbo-school?
 3. Is de samenwerking met het vmbo helemaal nieuw?
 4. Bestond er voorafgaand aan de pilot op uw school al ervaring met een vergelijkbaar initiatief als de onderbouwklas pro-vmbo, gericht op doorstroom naar het vmbo?
- 5a. Waarom bent u dit schooljaar deel gaan nemen aan de pilot (en niet al eerder)?
- 5b. Wat is voor uw school de belangrijkste reden om mee te doen aan de pilot?

BEREIK EN SELECTIE

6. Hoeveel en welke leerlingen nemen momenteel deel aan de onderbouwklas?
7. Waar komen de leerlingen die deelnemen aan de onderbouwklas vandaan?
8. Hoe wordt bepaald welke leerlingen deelnemen aan de onderbouwklas pro/vmbo?
9. Zijn er uitsluitingscriteria?
10. Waarin vallen de pilotleerlingen op ten opzichte van 'reguliere' pro-leerlingen op uw school?
11. Wie verzorgt de selectie?

SAMENWERKINGSAFSPRAKEN MET HET VMBO

12. Op welke gebieden zijn er afspraken gemaakt met het vmbo in het kader van de onderbouwklas?
13. Hoe zien die afspraken eruit?
14. Hoe is het overleg rond de pilot georganiseerd?

ONDERWIJSPROGRAMMA in pilotjaar 1

15. Hoe ziet het onderwijsprogramma/rooster van de onderbouwklas pro-vmbo er in grote lijnen uit?
 16. Volgen alle leerlingen in de pilot hetzelfde onderwijsprogramma?
 17. Waar is het onderwijsprogramma van de pilot op gericht? Waarin hebben de leerlingen een ander programma dan de 'reguliere' pro- of vmbo-leerlingen?
 18. Van welke docenten krijgen de leerlingen de leerlingen les?
 19. Hebben die docenten daarvoor speciale scholing gevolgd?
 20. Vanaf welk moment krijgt een leerling les op het vmbo tijdens de onderbouwklasperiode?
 21. Hoeveel uren worden er op het vmbo gevolgd tijdens de onderbouwklasperiode?
 22. Welke vakken worden tijdens de onderbouwklas op het vmbo gevolgd?
 23. Krijgen leerlingen op het vmbo les in een aparte klas of krijgen ze les met de zittende vmbo-leerlingen?
- 24a. In hoeverre is er bij de inrichting van de pilot rekening gehouden met het welbevinden van de pilotleerlingen?
- 24b. Hebben de gekozen inrichtingskenmerken een positieve invloed op het welbevinden/zelfvertrouwen van de pilotleerlingen?

- 24c. Worden de inrichtingskenmerken aangepast bij een nieuwe lichterling leerlingen?
- 24d. Is vast te stellen in hoeverre de pilot invloed heeft op het zelfvertrouwen van de leerlingen?

BEGELEIDING IN DE ONDERBOUW

- 24. Hoe krijgt de begeleiding van de onderbouwklasleerlingen vorm?
- 25. Wie zijn betrokken bij de begeleiding en waarom is hiervoor gekozen?

DOORSTROOM NAAR VMBO EN NAZORG

- 26. Hoe wordt bepaald of leerlingen kunnen doorstromen naar het vmbo?
- 27. Op welk moment stromen leerlingen door naar de bovenbouw van het vmbo?
- 28. Hoe wordt de overdracht van pro naar vmbo geregeld?
- 29. Is er na de onderbouwklas behalve doorstroom naar het samenwerkend vmbo ook doorstroom naar andere vmbo-scholen mogelijk?
- 30. Waaruit bestaat de nazorg en wie is daarbij betrokken?
- 31. Op welk moment eindigt inschrijving in het pro en start inschrijving in het vmbo?
- 32. Worden er voor de leerlingen die doorstromen naar het vmbo nog extra zaken georganiseerd?

SUCCEFACTOREN EN KNELPUNTEN (TOT NU TOE)

- 34a. Wat zien jullie als succesfactoren van de onderbouwklas pro/vmbo?
- 34b. Waar ligt voor jullie de meerwaarde van de onderbouwklas pro/vmbo?
- 35a. Lopen jullie (al) tegen bepaalde knelpunten of dilemma's aan?
- 35b. In hoeverre verwachten jullie een invloed van (eventuele) krimp op (de continuïteit van) de samenwerking tussen het pro en vmbo in het kader van de onderbouwklas pro/vmbo?

Bijlage C Interviewleidraden vmbo-samenwerkingspartners tranche 1

Bijlage C.1 Interviewleidraad in jaar 2 van de pilot

SAMENWERKING MET HET PRO

1. Waarom doet uw school mee aan de pilot?
2. Wat gaat goed en wat gaat minder goed in de samenwerking en uitwisseling met het pro in het kader van de pilot?
3. Is de pilot binnen uw school (breed) bekend?

ROL EN BETROKKENHEID BIJ DE ONDERBOUWKLAS

4. Hoeveel en welk onderwijs/lessen volgen pro-leerlingen uit de pilot op uw vmbo-locatie?
5. Krijgen pro-leerlingen onderwijs op uw vmbo-locatie samen met vmbo-leerlingen?
6. Wat zijn de ervaringen van docenten op uw school met onderwijs geven aan/begeleiden van deze leerlingen?

RESULTATEN VAN DE ONDERBOUWKLAS

7. Wat levert de pilot op aan resultaten?
8. Waar ligt voor u de (meer)waarde/winst van de pilot?
9. Is er sprake van knelpunten?
10. Wat zou u andere scholen meegeven die willen starten met een onderbouwklas pro-vmbo?

Bijlage C.2 Interviewleidraad in jaar 3 van de pilot

ERVARINGEN MET HET ONDERWIJSTRAJECT EN LEERLINGEN TIJDENS DE ONDERBOUWKLAS

1. Hoe verloopt de samenwerking met het pro binnen de pilot in coronatijd?
2. Bij welke onderdelen van de pilot heeft het vmbo een rol?
3. Zijn er aan de vmbo-kant in de afgelopen jaren veranderingen of bijstellingen in de pilot gedaan?
 - 4a. In hoeverre is er bij de inrichting van de pilot rekening gehouden met het welbevinden van de pilotleerlingen?
 - 4b. Hebben de gekozen inrichtingskenmerken een positieve invloed op het welbevinden/zelfvertrouwen van de pilotleerlingen?
 - 4c. Worden de inrichtingskenmerken aangepast bij een nieuwe lichterleerlingen?
 - 4d. Is vast te stellen in hoeverre de pilot invloed heeft op het zelfvertrouwen van de leerlingen?

5. Volgen de leerlingen tijdens de onderbouwklas pro-vmbo lessen op het vmbo?
6. Wat zijn de ervaringen van vmbo-docenten met lesgeven aan/begeleiden van leerlingen in de onderbouwklas pro-vmbo?
7. Hoe doen de leerlingen het op het vmbo tijdens de onderbouwklas pro/vmbo?

ERVARINGEN MET HET ONDERWIJSTRAJECT EN LEERLINGEN NA DE ONDERBOUWKLAS

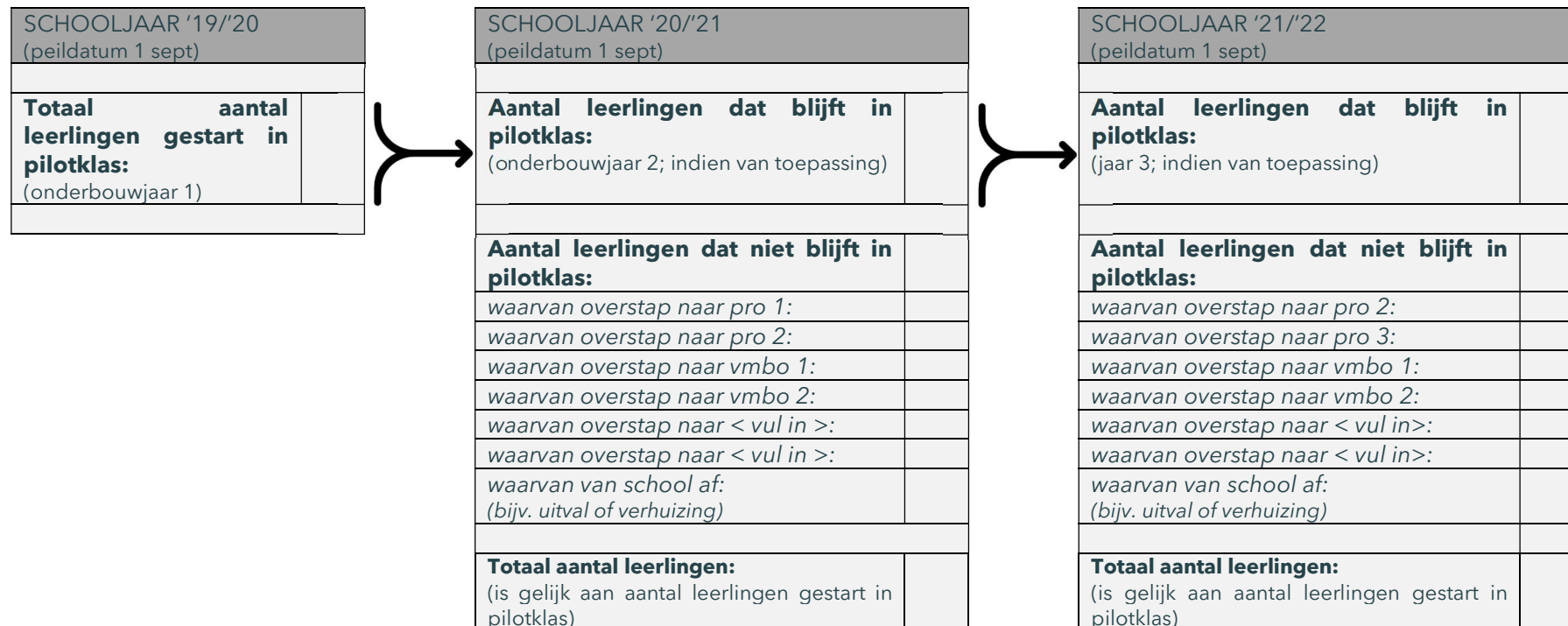
8. Zijn er al leerlingen uit de onderbouwklas pro-vmbo volledig doorgestroomd naar het vmbo?
9. Hoe doen de leerlingen het op het vmbo na de onderbouwklas pro-vmbo?
10. Wat zijn de ervaringen van docenten op uw school met onderwijs geven aan deze leerlingen die volledig zijn doorgestroomd naar het vmbo?
11. Worden er voor de leerlingen die zijn doorgestroomd naar het vmbo nog extra zaken georganiseerd?

RESULTATEN VAN DE PILOT

12. Wat zien jullie als succesfactoren van de onderbouwklas pro/vmbo?
13. Wat is de meerwaarde van de pilot?
14. Welk effect heeft eventuele krimp op (de continuïteit) van de samenwerking met het pro in het kader van de pilot?
15. Wat zou u andere vmbo-scholen meegeven die willen starten met een onderbouwklas pro-vmbo?

Bijlage D Leerlingenformulier

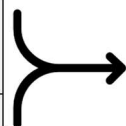
COHORT 1

VOORTGANG VAN EEN NIEUWE ROUTE

COHORT 2

SCHOOLJAAR '20/'21 (peildatum 1 sept)	
Totaal aantal leerlingen gestart in pilotklas: (onderbouwjaar 1)	

SCHOOLJAAR '21/'22 (peildatum 1 sept)	
Aantal leerlingen dat blijft in pilotklas: (onderbouwjaar 2; indien van toepassing)	
Aantal leerlingen dat niet blijft in pilotklas:	
<i>waarvan overstap naar pro 1:</i>	
<i>waarvan overstap naar pro 2:</i>	
<i>waarvan overstap naar vmbo 1:</i>	
<i>waarvan overstap naar vmbo 2:</i>	
<i>waarvan overstap naar < vul in >:</i>	
<i>waarvan overstap naar < vul in >:</i>	
<i>waarvan van school af:</i> (bijv. uitval of verhuizing)	
Totaal aantal leerlingen: (is gelijk aan aantal leerlingen gestart in pilotklas)	

COHORT 3

SCHOOLJAAR '21/'22 (peildatum 1 sept)	
Totaal aantal leerlingen gestart in pilotklas: (onderbouwjaar 1)	

“De wetenschap dat het goed is.”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport 2022-136

ISBN 978-90-5220-247-1

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2022 SEO Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit magazine te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Roetersstraat 29
1018 WB, Amsterdam

+31 20 525 1630
secretariaat@seo.nl
www.seo.nl